

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології,
кафедра теорії і методики початкової освіти

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
Основи природознавства з екологією

Код дисципліни	ОК 8
Освітній ступінь	Перший (бакалаврський) ступінь вищої освіти
Статус дисципліни	<u>Обов'язкова</u> / вибіркова (дисципліни вільного вибору здобувача)
Галузь знань	01 Освіта /Педагогіка
Спеціальність	013 Початкова освіта
Освітньо-наукова програма	«Початкова освіта»
Обсяг дисципліни	3 кредити ECTS (90 академічних годин, 44 аудиторних)
Види аудиторних занять	Лекційні і практичні заняття
Мова викладання	Українська
Форми навчання	Очна, заочна, дистанційна, змішана
Форми контролю	Екзамен

Інформація про викладача

Викладач (ПІБ, науковий ступінь, учене звання, посада)	Мозуль Ірина Вікторівна, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, кандидат педагогічних наук
Контактний телефон	+38(096)970-54-85
E-mail:	mozul@gnpu.edu.ua mozul.dubok@gmail.com
Профіль викладача	https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=OotCLKMAAAAJ
Консультації	Щочетверга, 15.00-16.00 год ауд. № 105, 1 корпус; за умови дистанційного навчання – у той же час на платформах Zoom або Google Meet

Пояснювальна записка

Мета вивчення навчальної дисципліни «Основи природознавства з екологією» сприяти формуванню професійно компетентної особистості майбутнього вчителя початкової школи на основі засвоєння необхідного обсягу теоретичних знань з основ ботаніки, зоології, землезнавства краєзнавства та інших природничих наук; забезпечити студентів необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь і навичок; які дозволять майбутнім учителям викладати предмет «Природознавство» в початкових класах на рівні сучасних вимог до освітнього процесу, підготувати їх до природоохоронної діяльності.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Основи природознавства» є формування природничо-наукового світогляду на основі пізнання закономірностей функціонування та розвитку геосфер нашої планети; вивчення будови, процесів життєдіяльності, різноманітності, значення, поширення різних представників тваринного і рослинного світу; розкриття взаємозв'язків між живими організмами та навколишнім середовищем, місцем і значенням тварин і рослин у біосфері планети; принципів систематики; екологічної характеристики основних систематичних груп рослинних і тваринних форм; формування умінь проводити фенологічні спостереження, працювати з натуральними об'єктами, оформлювати гербарії і колекції, проводити природоохоронну роботу з молодшими школярами; формування дослідницьких умінь та екологічної культури. У результаті вивчення матеріалу курсу студенти повинні засвоїти основні природознавчі поняття, вивчити сутність процесів, що відбуваються в географічній оболонці Землі, мати чіткі уявлення про взаємозв'язок процесів в геосферах планети, усвідомити необхідність раціонального природокористування, знати особливості природи рідного краю.

Навчальна дисципліна сприятиме формуванню в бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта таких компетентностей і програмних результатів навчання, передбачених відповідними нормативними документами:

Пререквізити: ОК вивчається в 1 семестрі.

Постреквізити: ОК 17 «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», ОК 28 Курсова робота з фахових методик початкової освіти, ОК 31 «Виробнича педагогічна практика», ОК 32 «Педагогічна практика на робочому місці вчителя початкових класів».

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні

види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК 7. Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.

СК 11. Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.

Формування компетентностей в межах дисципліни співвіднесено з трудовими функціями професійних стандартів вчителя, а саме:

Трудова функція А. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів).

A1. Мовно-комунікативна компетентність: «A1.2.U2. Використовувати в освітньому процесі мовний, мовленнєвий і культурний досвід здобувачів освіти, які належать до корінних народів або національних меншин України»; «A1.4. Здатність формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння й навички здобувачів освіти».

A2. Предметно-методична компетентність: «A2.1. Здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, визначених державними стандартами освіти»; «A2.2. Здатність формувати і розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності і наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти»; «A2.3. Здатність здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти»; «A2.4. Здатність добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти»; «A2.5. Здатність формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти».

Трудова функція Б. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу.

Б.1.3. Здатність формувати мотивацію здобувачів освіти й організовувати їхню пізнавальну діяльність

Трудова функція В. Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища.

В2. Здоров'язбережувальна компетентність: «В2.1. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу»; «В2.3. Здатність формувати в здобувачів освіти культуру здорового й безпечного способу життя».

Трудова функція Г. Проведення освітнього процесу.

Г1. Прогностична компетентність: «Г1.1. Здатність прогнозувати результати освітнього процесу»; «Г1.2. Здатність планувати освітній процес».

Г2. Організаційна компетентність: «Г2.1. Здатність організовувати процес навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти»; «Г2.2. Здатність організовувати різні види й форми навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів освіти»; «Г2.3. Здатність організовувати осередки навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти».

Г3. Оцінювально-аналітична компетентність: «Г3.1. Здатність здійснювати оцінювання результатів навчання здобувачів освіти»; «Г3.2. Здатність аналізувати результати навчання здобувачів освіти»; «Г3.3. Здатність формувати спроможність у здобувачів освіти до самооцінювання і взаємооцінювання результатів навчання».

Трудова функція Д. Безперервний професійний розвиток.

Д1. Здатність до навчання впродовж життя: «Д І.3. Здатність до інноваційної діяльності».

Програмні результати (ПР)

ПР - 06. Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.

ПР - 08. Організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.

ПР - 13. Організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проєктувати навчальні осередки у класі спільно з молодшими школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.

Студенти ознайомлюються з можливостями використання різних предметів, об'єктів, процесів та явищ природи у роботі з дітьми молодшого шкільного віку, враховуючи природне оточення шкільного закладу, з надбанням педагогічних традицій українського народу.

Навчальна дисципліна «Основи природознавства з екологію» спрямована на формування фахових компетентностей. У процесі вивчення курсу у майбутніх фахівців формуються ключові та предметні компетенції.

Важливою складовою фахової підготовки є **предметна природознавча компетентність**, яка полягає у здатності самостійно здобувати та поглиблювати знання з різноманітних галузей природничих наук (основні закони, теорії, актуальні проблеми сучасного природознавства), досконало володіти комплексом сучасних інформаційно-комунікативних технологій та засобів навчання, застосувати здобуті

знання, уміння й навички для самовдосконалення та власного професійно-педагогічного зростання.

Навчальна програма дисципліни "Основи природознавства з екологією" складена для навчання студентів спеціальності «Початкова освіта» відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) та освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки бакалавра, а також згідно з навчальним планом. Курс побудований у відповідності із загальними педагогічними завданнями, які стоять перед школою на сучасному етапі. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ECTS).

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Основи природознавства.
2. Земля як геосистема
3. Загальний огляд світу живих організмів.

Методи, методики та технології: словесні (розповідь, бесіда, пояснення, лекція, обговорення, дискусія), наочні методи (ілюстрування, демонстрація, спостереження), проблемно-пошукові, дослідницькі, творчі методи; інформаційно-комунікаційні технології, інтерактивні технології.

Опрацювання курсу «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у системі підготовки вчителя початкових класів передбачає різні види діяльності студентів: аудиторну роботу (лекції, практичні і лабораторні заняття), самостійну роботу, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Основні поняття: мета і завдання курсу, природознавство, природничі науки, екологія, природа, довкілля, навколишній світ, жива природа, нежива природа, об'єкти природи, явища природи, сезонні зміни, довкілля, екосистема, біосфера, атмосфера, гідросфера, літосфера, вода, повітря, ґрунт, сонце як джерело енергії, рослини, тварини, гриби, бактерії, клітина, тканина, системи органів, організм, умови життя організмів, ланцюг живлення, харчовий ланцюг, енергетичні потоки в природі, кругообіги речовин, взаємозв'язки в природі, популяція, екосистема, рівновага в природі, природні ресурси, відновлювані ресурси, невідновлювані ресурси, раціональне природокористування, охорона природи, заповідник, національний парк, людина і довкілля, біосфера, екологічні проблеми, Червона книга, забруднення довкілля, антропогенний вплив, види забруднення, екологічна культура, екологічна освіта, сталий розвиток, спостереження в природі, дослідницька діяльність, експеримент, вимірювання, природничі науки, природничі моделі, муляжі, природа рідного краю, інтеграція природничих знань, природнича компетентність, екологічна компетентність, охорона здоров'я та ін.

Міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами: біологія, анатомія та фізіологія, астрономія, географія, ботаніка, зоологія, землезнавство, хімія, фізика, географія, краєзнавство, педагогіка, психологія.

Індивідуальні завдання: проходження відкритих онлайн-курсів платформ (Prometheus, VUMonline, EdEra, Coursera, edX, FutureLearn тощо) з питань формування компетентності в природничих науках, екології, сталого розвитку / громадянської відповідальності (з обов'язковим отриманням сертифікату про проходження курсу).

Політика курсу

Академічна доброчесність. Представлені результати освітньої діяльності мають бути результатом власних творчих пошуків, отриманих у ході навчальної та науково-дослідної роботи.

Зміст дисципліни передбачає проведення лекційних, практичних і лабораторних занять, організацію самостійної (індивідуальної) роботи студентів. Самостійна робота студентів (вивчення літератури, виконання практичних завдань, написання рефератів та ін.) спрямована на поглиблене вивчення програмового матеріалу. Контроль за самостійною роботою здійснюється в усіх формах аудиторних занять та в процесі індивідуальної роботи зі студентами.

Освітній процес передбачає *комбінування теоретичної та практичної підготовки.* Теоретичну частину спрямовано на перевірку рівня оволодіння темами, що опрацьовуються самостійно (індивідуально), та передбачає наукові бесіди, повідомлення, консультації, огляди на засадах студентоцентрованого підходу. Такі види занять можуть проходити в аудиторії, онлайн (Zoom, Google Meet), офлайн із використанням презентацій, у т.ч. у терміни, передбачені для консультацій викладача. *Практичний блок* містить завдання практичних і лабораторних занять, виконання яких формує професійні вміння, навички та здатності.

Відвідування занять. Відвідування лекційних занять є добровільним вибором здобувача. Результати виконання практичних занять мають бути представлені викладачу на перевірку відповідно до розкладу занять особисто під час занять, або в режимі on-line, але не пізніше, ніж до наступного практичного заняття.

Організаційні питання: з огляду на внесення Глухівської територіальної громади до переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, проведення лекційних, практичних занять здійснюватиметься за допомогою сервісів Zoom (платформа для проведення відеоконференцій, онлайнзанять, онлайнконсультацій (<https://zoom.us/>), Google (meet.google.com) із відображенням покликань в ел. розкладі;

- в асинхронному режимі – у Google Classroom.

Для студентів, які не мають змоги систематично виходити на зв'язок, буде забезпечено освітню комунікацію через Viber, Telegram, WhatsApp:

Мозуль Ірина Вікторівна, т. +380969705485, ел. пошта mozul.dubok@gmail.com

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА З ЕКОЛОГІЄЮ

<i>Характеристика дисципліни</i>	<i>Напрямок підготовки, спеціальність, освітній ступінь</i>	<i>Академічний календар, види занять</i>
Кількість: Кредитів ECTS: 3 Модулів: 3 Змістових модулів: 3 Загальний обсяг дисципліни: 90 год. Аудиторних годин на тиждень:	Спеціальність: 013 Початкова освіта Освітній ступінь – бакалавр	Статус дисципліни: Нормативна навчальна дисципліна циклу професійної підготовки Курс: 1 д.ф., 1 з.ф., Семестр: 1 - д.ф., з.ф., Всього годин: 90 Лекції: 22 год. (д.ф.) 6 год. (з.ф.) Практичні: 22 год. (д.ф.) 4 год. (з.ф.) Лабораторні: Самостійна робота: 46 год. (д.ф.) 80 год. (з.ф.) Індивідуальна робота: Вид підсумкового контролю: екзамен

Структура залікових кредитів дисципліни

Теми	Форма навчання	Лекц.	Практ.	Лабор.	ІР С	СР С
Змістовий модуль 1. ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА						
1. Концептуальні засади курсу «Основи природознавства», його мета й завдання.	д.ф. з.ф.	2 1	2 -			4 6
2. Навколишній світ людини.	д.ф. з.ф.	2 1	2 -			4 6
Змістовий модуль 2. ЗЕМЛЯ ЯК ГЕОСИСТЕМА						
3. Земля і Всесвіт.	д.ф. з.ф.	2	2 —			4 6
4. Природні фізичні та хімічні системи, закономірності їх існування.	д.ф. з.ф.	2	2 1			
5. Зовнішні геосферні оболонки Землі, їх будова.	д.ф. з.ф.	2 -	2 1			4 6
Змістовий модуль 3. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СВІТУ ЖИВИХ ОРГАНІЗМІВ						
6. Біологічні системи. Клітини і тканини.	д.ф. з.ф.	2 -	2 1			6 6
7. Нижчі форми клітинного життя. Рослини. Тварини.	д.ф. з.ф.	2 -	2 1			4 6
8. Біосфера як екосистема.	д.ф. з.ф.	2 1	2 -			4 6
9. Україна як соціоекосистема.	д.ф. з.ф.	2 1	2 -			4 6
Всього: 90 год.	д.ф. з.ф.	22 6	22 4			46 80

Критерії оцінювання знань студентів з дисципліни

Загальний підсумковий бал з дисципліни визначається на основі додавання (знаходження суми) балів за всі види робіт, передбачених робочою навчальною програмою з дисципліни, і виставляється у відомість обліку успішності, індивідуальному навчальному плані студента та/або залікову книжку за двома шкалами оцінювання: 100-бальною і ECTS.

**Розподіл балів у межах навчальної дисципліни
(форма підсумкового контролю у 1 семестрі – екзамен)**

[illegible]

**Розподіл балів у межах навчальної дисципліни
(форма підсумкового контролю у 1 семестрі – екзамен)
для здобувачів освіти заочної форми навчання**

[illegible]

Критерії оцінювання студентів на практичних заняттях

Критерії оцінювання усних відповідей

Враховується:

- характер засвоєння матеріалу: обсяг, повнота, правильність та точність знань, рівень осмислення, міцність засвоєння, систематизованість, навички та вміння засвоювати вивчене на практиці в типових та змінених ситуаціях;
- якість відповіді: обґрунтованість, логічність, послідовність викладу, ступінь самостійності в судженнях, культура мовлення;
- вміння узагальнювати, виокремлювати, порівнювати якість виконання роботи.

Критерії оцінювання роботи і навчальних досягнень студентів на практичних заняттях

Сума балів	Оцінка ECTS	Рівень	Критерії оцінювання
90 – 100	A	високий	Відповідь студента відзначається повнотою викладу матеріалу без допомоги викладача. Студент володіє узагальненими знаннями з предмету, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє застосовувати вивчений матеріал для внесення власних аргументованих суджень у практичній педагогічній діяльності. Він має системні, дієві здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів доказу своєї думки, вирішує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозування явищ; уміє ставити та розв'язувати проблеми.
82 – 89	B	достатній	Відповідь і завдання – повні з деякими огріхами, виконані без допомоги викладача. Студент вільно володіє вивченим матеріалом, зокрема, застосовує його на практиці; вміє аналізувати і систематизувати наукову та методичну інформацію. Використовує загальновідомі доводи у власній аргументації, здатен до самостійного опрацювання навчального матеріалу; виконує дослідницькі завдання, але потребує консультації викладача.
74 – 81	C		
64 – 73	D	середній	Відповідь і завдання студента відзначаються неповнотою виконання без допомоги викладача. Студент може зіставити, узагальнити, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; його знання є

60 – 63	Е		достатньо повними; він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних педагогічних ситуаціях. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен адекватно реагувати на відповіді інших студентів, опрацювати матеріал самостійно, вміє підготувати реферат і захистити його найважливіші положення.
35 – 59	FX	низький	Відповідь і завдання відзначаються епізодичністю виконання навіть під керівництвом викладача. Теоретичний зміст курсу засвоєно частково, необхідні практичні уміння роботи не сформовані, більшість передбачених навчальною програмою навчальних завдань не виконано.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

Багров М. В., Боков В. О., Черваньов І. Г. Землезнавство. Київ: Либідь, 2000.

Бакка Т.В., Марголіна Л.В., Мелешенко Т.В. Людина і світ: підручник для 11 кл. загальноосвітнього навчального закладу: (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень). Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013. 240 с.

Бедрій. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища. Київ: ЦУЛ, 2003.

Білявський Г.О. Бутченко Л.І. Екологія (теорія та практикум). Київ: Лібра, 2006. 368 с.

Білявський Г. О., Бутченко Л.І. Основи екології: теорія та практикум. Київ: Лібра, 2014. 368 с.

Білявський Г. О., Фурдуй Р. С. Основи екологічних знань. Київ: Либідь, 2000. 287 с.

Білявський Т.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: підручник. Київ: Либідь, 2004. 408 с.

Білявський Т.О., Бутченко Л.І. Основи екології: теорія та практикум: навч. посібник. Київ: Лібра, 2006. 368 с.

Бойчук Ю. Д., Шульга М.В. Основи екології та екологічного права : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2004. 351 с.

Борисенко Н.М., Москова Т.М. Основи природознавства з методикою: Навчально-методичні рекомендації. Херсон: Айлант, 2008. 64 с.

Брайон О. В., Чікаленко В. Г. Анатомія рослин. Київ: Вища школа, 2002. 270 с.

Бровдій В.М., Гаца О.О. Екологічні проблеми України (проблеми ноогеніки). Київ: НПУ, 2000. 110 с.

Васюкова Г.Т., Ярошева О.І. Екологія. Підручник. Київ: Кондор, 2009. 524 с.

Васютіна Т.М., Сав'юк Г.П., Сав'юк М.І. Основи природознавства: землезнавство. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта». Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 130с.

Волошин І. І. Загальне землезнавство: навч. посіб. для вузів. Ніжин: Видавництво Ніжинського педагогічного університету імені М. Гоголя, 2002. 294 с.

Волошин І. І., Уварова А. Є. Загальне землезнавство: практикум. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000 . 238 с.

Гавриленко О. П. Основи екології та безпека життєдіяльності. Київ: Ніка-Центр, 2004.

Гандзюра В.П. Екологія: Навчальний посібник. Видання 3-є, перероблене і доповнене. Київ: ТОВ «Сталь», 2012. 345 с.

Гайнріх Д., Гердт М. Екологія: dtv-Atlas – пер. з 4-го нім. вид. Київ: Знання-Прес, 2001. 287 с.

Географія України. Київ: ЗАТ «Інститут передових технологій», 2006. 50 с.

Горопах Н. М. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.

Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього середовища: Навч. посіб. Київ: Афіша, 2001. 271 с.

Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посібник. 3-тє видання. Київ: Знання, 2004. 309 с.

Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності / Шевчук В., Пилипчук М., Карпенко Н. та ін. Київ: Геопринт, 2000. 41 с.

Замула І. В. Екологія як об'єкт дослідження економічних наук у контексті стійкого розвитку. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 202–210. (Серія: Економічні науки).

Екологія: Навч.-метод. посіб. Київ: Вид-во КНЕУ, 2005.

Екологічна безпека та охорона навколишнього середовища. Підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. О. І. Бондаря, Г. І. Рудька. Київ: Вид-во «ЕКМО», 2004. 423 с.

Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Толстоухов (гол. ред.) та ін. Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації» Т. 1: А-Е. 2007. 432 с.; Т. 2: Є-Н. 2007. 416 с.; Т. 3: О-Я. 2008. 472 с.

Запольський А. К., Салюк А. І. Основи екології. Київ: Вища шк., 2004.

Карапузова Н.Д., Карапузова І.В., Помогайбо В.М., Починок Є.А. Основи природознавства. Інтегрований курс: підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти / за ред. В.М. Помагайбо. Київ: Академія, 2014. 476.

Коваленко Г. Д., Попенко Г.С. Основи екології : навч. посібн. Харків: Вид. ХНЕУ, 2016. 228 с.

Корабльова А.І. Екологія: Взаємовідносини людини і середовища: Навчальний посібник для ВНЗ. Дніпропетровськ: Поліграфіст, 2003. 376 с.

Корсак К. В., Плахотнік О. В. Основи екології. Київ: Знання, 2003. 314 с.

Коротун І. М. Основи загального землезнавства: навч. посіб. Рівне: РДТУ, 1999. 310 с.

- Кучерявий В.О. Екологія. Львів: Світ, 2000. 493 с.
- Лабораторний практикум із зоології хордових / уклад. К.А. Сологор, М.Г. Білецька, Я.А. Омельковець. Луцьк: Вежа, 2003. 464 с.
- Левченко Т. Г. Рідна природа. Матеріали до занять. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 224 с.
- Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог–дошкільник: Монографія. Івано-Франківськ, 2007. 626 с.
- Малишко М.І. Основи екологічного права України. Київ: 1999. 150 с.
- Мацук Л.О. Методика ознайомлення дітей з природою: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2006. 192 с.
- Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія / укладач Н.М. Горопаха. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.
- Мечник Л., Волошин О., Мечник І. Дітям про тварин. Тернопіль, 2006. 80 с.
- Мечник Л., Волошин О., Мечник І. Природа України. Тернопіль, 2006. 80 с.
- Мозуль І.В. Навчання природознавства в сучасній початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ, ЛІРА-К, 2017. 216 с.
- Мозуль І.В. Словник-довідник з природознавства : навч. посіб. Глухів : РВВ ГНПУ, 2015. 116 с.
- Мольчак Я. О., Ільїн Л. В. Загальне землезнавство: навч. посіб. Луцьк, 1997.
- Мороз І. М., Гришко-Богменко Б. К. Ботаніка з основами екології. Київ: Вища школа, 2004. 240 с.
- Неведомська Є. О., Маруненко І. М., Омері І. Д. Ботаніка: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 218 с.
- Ніколаєва С. Любов до природи виховуємо з дитинства. Харків , 2007. 96 с.
- Ноосферогенез і гармонійний розвиток / Шевчук В., Білявський Г., Саталкін Ю. та ін. Київ: Геопринт, 2002. 127 с.
- Олійник Я. Б., Федорищак Р. П., Шищенко П. Г. Загальне землезнавство: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2003. 247 с.
- Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д. е.н., проф. Л.Г. Мельника. Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. 654 с.
- Посудін Ю.І. Методи вимірювання параметрів навколишнього середовища. Київ: Світ, 2003. 288 с.
- Савчук Р. І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства. Практикум : навч. посіб. для студ. природн. спец. вищ. навч. закл. Суми : Університетська книга, 2009. 185 с.
- Сандуляк Л.І., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., МАСІКЕВИЧ Ю.Г. та ін. Екологія людини: Навчальний посібник. Чернівці: "Зелена Буковина", 2005. 240 с.
- Сафранов Т. А. Екологічні основи природокористування: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Львів : Новий Світ-2020, 2004. 248 с.
- Сафранов Т.А., Губанова О.Р., Лукашов Д.В. Еколого-економічні основи природокористування: навч. посіб. Львів: "Новий світ-2000", 2013. 350 с.
- Словник термінів для учнів початкових класів: посіб. для загальноосвіт. навч. закл. / За наук. ред. М.С. Вашуленка (у співавт. Собко В.О., Демидчик Г.С., Ігнатенко О.В., Мозуль І.В. та ін.). Київ: Видавничий дім «Освіта», 2016. 128 с.

Сухарев С. М., Чудак С. Ю., Сухарева О. Ю. Основи екології та охорони довкілля. Київ: Центр навчальної літератури, 2016. 394 с.

Царенко О. М. Основи екології та економіка природокористування : курс лекцій. Практикум : навч. посіб. Суми : ВТД "Університетська книга", 2017. 592 с.

Шаламов Р. В., Литовченко О. А. Тваринний світ України: Енциклопедич. довід. Харків: Школа, 2006. 144 с.

Шевчук В. Я, Саталкин Ю. М., Білявський Г. О. Екологічне управління. Київ: Либідь, 2014. 432 с.

Яришева Н.Ф. Основи природознавства: Природа України. Навч. посіб. Київ: Вища школа, 2010. 335 с.

Шеремета В. Екологічний дороговказ: Маленькі поради для великих змін. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. 160 с.

Додаткова література:

Атлас. Наша планета. Київ: ЗАТ «Інститут передових технологій», 2005. 33 с.

Барановський В.А. Екологічний атлас України. Київ: Географіка, 2000. 44 с.

Беленька Г.В. Природничі науки в казках, запитаннях, завданнях, досліджах. Науково-методичний посібник для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.

Велика ілюстрована енциклопедія школяра. / ред. Слабоцепицько М. Київ: Мохат. Україна, 2000.

Гончаренко А. М. Від душі до душі (світ природи Бориса Грінченко у творах для дітей): навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 176 с.

Екологічний атлас України. Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2009. 104 с.

Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності. Київ: «Каравелла», 2002. 327 с.

Жигуц Ю.Ю., Соколюк І.В. Методичний посібник з інженерної екології. Ужгород: УжДУ. 2000. 150 с.

Запольский А.К., Мішкова-Клименко Н.А., Астрелин І.М. Фізико-хімічні основи технології очищення стічних вод. Київ: Лібра, 2000. 552 с.

Івченко С.І., Єлін Ю.Я., Оляницька Л.Г. Ботаніка: лабораторні заняття. Київ: Вища школа, 2009. 250 с.

Ковальчук Г. В. Зоологія з основами екології. Київ: Вища шк., 1988. 296 с.

Константинов М.П. Радіаційна безпека: навч. посіб. Суми: Університет. книга, 2003. 151 с.

Корабльова А.І., Чесанов Л.Г., Долгова Т.І. Екологічна експертиза та екологічна інспекція. Дніпропетровськ: Поліграфіст, 2002. 220 с. 24.

Крисаченко В. С., Хильки М. І. Екологія. Культура. Політика. К., 2002.

Кучерявський В. О. Екологія. Львів: Світ, 2000. 237 с.

Лисенко Н.В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 352 с.

Марисова І.В., Талкош В.С. Птахи України. Київ: Вища шк., 2004.

Мороз О.В. Економічні аспекти вирішення екологічних проблем утилізації твердих побутових відходів. Вінниця: Універсум, 2003. 110 с.

Омельяненко М.В. Основи нормування міського середовища: навч. посібн. / за ред. М.М. Дьоміна. Київ: Книжкове вид-во Національного авіаційного ун-ту, 2007. 192 с.

Охоронна тваринного світу / В. Є. Борейко, В.О. Архипчук та ін. Київ: Урожай, 1992. 224 с.

Пархоменко В.В. Охорона звірів та птахів на Україні. Київ: Держлісгосвидав, 2002.

Птахи фауни України. Київ: Укр. Т-во охорони птахів, 2002. 412 с.

Рябець К.А. Екологічне право України: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

Сливка Л.В. Екологія дитинства: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 164 с.

Сталий екологічно безпечний розвиток і Україна / За ред. М. І. Дробнохода. Київ, 2002.

Сухарев С.М., Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. Техноекологія та охорона навколишнього середовища. Львів: «Новий світ», 2004. 256 с.

Тварини Червоної книги / А.П. Федоренко, І.В. Рогатко та ін. Київ: Урожай, 2009. 208 с.

Хлонь Н. Формування професійної спрямованості майбутніх учителів у процесі вивчення курсу «Основи природознавства: землезнавство». *Молодь і ринок*. 2015. № 6. С. 72-76.

Конституція України, 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Закон України “Про природно-заповідний фонд України” від 16 червня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

Закон України “Про охорону атмосферного повітря” від 16 жовтня 1991 р. 5. Кодекс України про надра від 24 липня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

Закон України “Про екологічну експертизу”, 1995р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>

Інформаційні інтернет-ресурси:

Приступ В. В., Штефан Л. Ю. Електронний посібник з «Методики ознайомлення дітей з природою». URL : <http://krempeddoshk.at.ua/load>

Штефан Л. Ю., Приступ В. В. Методика ознайомлення дітей з природою в схемах та таблицях. URL : <http://krempeddoshk.at.ua/load>

Загальна екологія (Online курс лекцій). Режим доступу: <https://ecologyknu.wixsite.com/ecologymanual>

<http://www.menr.gov.ua/> Міністерство екології та природних ресурсів України.

<http://dei.gov.ua/> Державна екологічна інспекція України.

<http://www.scwm.gov.ua/> Державне агентство водних ресурсів України.

<http://www.geo.gov.ua/> Державна служба геології та надр України.

<http://www.seia.gov.ua/> Державне агентство екологічних інвестицій України.

<http://dea.gov.ua/> Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління.

<http://www.ecoleague.net/>

Іноземні джерела:

Casey P. J. Environmental concern and behaviour in an Australian sample within an ecocentric – anthropocentric framework / Paul J. Casey, Kylie Scott // *Australian Journal of Psychology*. 2006. Vol. 58, № 2. P. 57–67.

Dushechkina N., Sovgira S.. Maturity of the axiological component inside the individual environmental outlook. *The advanced science journal*. 2014. № 5. P. 21–24.

Kryazh I. V., Andronnikova K. A. Proekolohichni ustanovky yak proyav ekolohichnoyi sturbovanosti osobystosti. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2012. № 1009, Vyp. 49. S. 36–40. (Seriya: Psykholohiya).

Measuring endorsement of the new ecological paradigm: a revised NEP scale / Riley E. Dunlap, Kent D. Van Lier, Angela G. Mertig, Robert Emmet Jones // *Journal of social issues*. 2000. Vol. 56, № 3. P. 425–442.

Monroe M. C. Two Avenues for Encouraging Conservation Behaviors. *Human Ecology Review*. 2003. Vol. 10, № 2. P. 113–125.